

Univerzální eschatologie z pohledu současných českých věřících

Olga Nešporová*

Přestože je pojem eschatologie běžně užíván v jeho současném významu až od 19. století,¹ tvoří eschatologie velmi důležitou, lze říci klíčovou část většiny náboženských učení. Tento termín je používán pro označení učení o posledních věcech, k čemuž ostatně poukazují významy původních řeckých slov *eschatos* (poslední) a *eschata* (poslední věci). Důležité je však oddělení dvou základních rovin, ve kterých může být pojem eschatologie užíván. Jednak se může jednat o eschatologii individuální, která se zabývá posledními věcmi člověka, jeho tělesnou smrtí a případnou další posmrtnou existencí, jednak o eschatologii univerzální či kolektivní nebo kosmickou, která řeší celou problematiku z globálnějšího hlediska a jejímž hlavním obsahem je vědění o událostech týkajících se konce světa. V tomto druhém případě se tedy jedná o část učení kosmologie, která se vedle osvětlení vzniku světa a lidstva většinou zabývá také jeho zánikem. Právě toto obecnější hledisko, tedy eschatologie univerzální, je hlavním obsahem následující studie.² Univerzální eschatologie, koncepce o zániku a případném vzniku nového světa, je důležitá pro funkcionalistické výklady náboženství B. Malinowského³ a T. O'Dey.⁴ Rovněž i pro

* Studie vznikla jako součást projektu „Reflexe smrti v současné české společnosti“ podporovaného GA UK (č. projektu 404/2005/A-SP/FHS).

- 1 Slovo eschatologie zřejmě poprvé použil v 17. století luterský teolog A. Calova, který termínem „*Eschatologia sacra*“ označil pojednání „o smrti, zmrtvýchvstání, soudu a dovršení světa“. Josef Finkenzeller, „*Eschatologie*“, in: Wolfgang Beinert (ed.), *Slovník katolické dogmatiky*, Olomouc: Matice cyrilometodějská 1994, 89. Anglický termín *eschatology* nebyl s největší pravděpodobností použit dříve než v 19. století. R. J. Zwi Werblowsky, „*Eschatology*“, in: Mircea Eliade (ed.), *Encyclopedia of Religion* V, London – New York: Macmillan 1987, 149.
- 2 Individuální eschatologií jsem se zabývala na jiných místech. Viz Olga Nešporová, *Současná náboženská reflexe smrti: Katolíci, protestanti, svědkové Jehovovi a oddaní Kršny ve vztahu ke smrti a posmrtné existenci*, diplomová práce na FHS UK, Praha 2004; ead., „Řešení existenciálních otázek v současných náboženských skupinách: katolické, protestantské, svědků Jehovových a oddaných Kršny“, in: Zdeněk R. Nešpor (ed.), *Jaká víra? Současná česká religiozita/spiritualita v pohledu kvalitativní sociologie náboženství*, Praha: Sociologický ústav AV ČR 2004, 38-55.
- 3 Bronisław Malinowski, *Magic, Science, and Religion, and Other Essays*, Boston: Beacon Press 1948.
- 4 Thomas F. O'Dea – Janet O'Dea-Aviad, *The Sociology of Religion*, Englewood Cliffs: Prentice-Hall 1983.

zastánce teorie racionální volby v oblasti náboženství, například R. Starka a W. S. Bainbridge,⁵ se proklamace nového světa v mnohých náboženských proctvích může stát právě jedním z příkladů tzv. kompenzátorů.

Hlavní pozornost této studie není zaměřena na oficiální teologické doktríny, nýbrž na aktuální recepci dané problematiky z hlediska aktéra, v tomto případě běžného věřícího, který se aktivně účastní na náboženském dění jedné ze čtyř zkoumaných církví či náboženských společností. Dalším, spíše doplňujícím pohledem, je velmi stručná charakteristika univerzální eschatologie v sakrálních textech a rovněž analýza eschatologické problematiky prezentované ve vybraných periodicky vydávaných tiskovinách, které jsou určeny věřícím jednotlivých zkoumaných skupin. Ústředním cílem studie je představení základních koncepcí týkajících se konce světa a případného zničení Země tak, jak jsou v současnosti vnímány a prezentovány příslušníky čtyř náboženských skupin důležitých v ČR, a jejich následná interpretace provedená v návaznosti na pojednání o dané problematice v náboženských tiskovinách.

Metody a záměry výzkumu

Prezentovaná studie je založena především na datech získaných během kvalitativního sociálně-antropologického výzkumu, který probíhal od srpna 2003 do května 2004. Jeho první část spočívala ve sběru pramenů písemné povahy a jejich následném rozboru. Konkrétně se jednalo především o vyhledávání a studium publikovaných textů zabývajících se eschatologickou problematikou. Ve vybraných periodicky vydávaných tiskovinách, které vycházejí v jisté návaznosti na zkoumané církve či náboženské společnosti, byl sledován výskyt statí zabývajících se zkoumanou problematikou a tyto byly následně obsahově analyzovány.⁶

Druhou částí byl výzkum v terénu, a to ve čtyřech pražských náboženských skupinách.⁷ Jednalo se o skupiny dvou tradičních křesťanských

5 Viz Dušan Lužný, *Náboženství a moderní společnost: Sociologické teorie modernizace a sekularizace*, (Religionistika 6), Brno: Masarykova univerzita 1999, 90-95; Lawrence Young (ed.), *Rational Choice Theory and Religion*, New York – London: Routledge 1997.

6 Použity byly následující tiskoviny: *Katolický týdeník* a jeho měsíční příloha *Perspektivy*, dále měsíčník *Magazín AD*, třítýdeník *Český bratr* a měsíčník *Bratrstvo*, čtrnáctideník *Strážná věž* a *Probuďte se!* a časopisy *Návrat k Bohu* a *Náma Hatta*. S výjimkou časopisů *Návrat k Bohu* a *Náma Hatta* byly sledovány čtyři ročníky uvedených periodik, vycházející v letech 1999-2002. Časopis *Návrat k Bohu* vycházel pouze v r. 1990, a u časopisu *Náma Hatta* se nepodařilo kompletně sehnat uvedené ročníky, proto byly tyto časopisy sledovány v jiném rozsahu.

7 Jejich přesné určení nemůže být z důvodu zachování anonymity jednotlivých respondentů uvedeno.

církvi – církve římskokatolické a Českobratrské církve evangelické, tedy co do počtu členů dvou největších církví v ČR. A dále o náboženské společnosti početně v ČR méně zastoupené, nicméně s výraznou misijní orientací a narůstajícím počtem členů – Náboženskou společností Svědků Jehovových⁸ a Mezinárodní společností pro vědomí Kršny (ISKCON⁹), neboli hnutí Haré Kršna. Výzkumný vzorek byl složen z respondentů náležejících k uvedeným náboženským skupinám a aktivně se účastnících bohoslužeb a dalších kolektivních událostí v rámci konkrétní farnosti či náboženské skupiny seskupené kolem chrámu. Všichni respondenti byli ve věku od 30 do 50 let, přičemž jejich věkový průměr činil 39 let. V každé náboženské skupině bylo provedeno 6 rozhovorů s respondenty, kteří byli vždy zastoupeni rovnocenně podle pohlaví. Celkem bylo osloveno 12 mužů a 12 žen. Mimo věk a pohlaví byl další výběr nahodilý.

Výzkum sestával ze semi-strukturovaných nestandardizovaných rozhovorů vedených na téma smrt, jejichž jedna část byla zaměřena právě na univerzální eschatologii. Konkrétně byli respondenti dotazováni na to, co si myslí o možnosti, že život na Zemi, případně celá Země, by mohly zaniknout. Respondenti přitom nebyli nijak vyzýváni, aby prezentovali nebo kladli důraz na své náboženské přesvědčení, přesto se do jejich odpovědí náboženské přesvědčení v naprosté většině případů promítlo. Toto zjištění není příliš překvapivé, neboť odpovědi na otázky o smrti, posmrtné existenci a případném zániku světa tvoří ve většině zkoumaných náboženských skupin centrální část věrouky. Představy věřících týkající se posmrtné existence či zániku světa by tedy měly být oficiální dogmatikou vlastní církve či náboženské společnosti v těchto záležitostech ovlivněny. Cílem výzkumu bylo zjistit, jaké představy o kolektivní eschatologii se dnes mezi jednotlivými skupinami věřících vyskytují a nakolik se dnes přesvědčení a představy běžných věřících o eschatologii shodují s oficiálním stanoviskem církve či náboženské skupiny, které je jim předkládáno ve své původnější verzi v sakrálních textech a dále například v náboženských časopisech vydávaných jednotlivými církvemi či náboženskými společnostmi či v návaznosti na ně. Důležité je také zjištění, zda se vydávané časopisy danou problematikou vůbec zabývají, jak často a v jakém kontextu. Dalším cílem bylo alespoň částečné odhalení mechanismu utváření osobních představ a poukázání na konvergenci či diverzitu mezi představami jednotlivých věřících v rámci jedné skupiny a případně i mezi skupinově. Provedený kvalitativní výzkum si v žádném případě nemůže

8 Náboženská společnost Svědků Jehovových byla při sčítání lidu v roce 2001 čtvrtou největší „církví“ v ČR.

9 Zkratka společnosti pochází z jejího oficiálního anglického názvu: *The International Society for Krishna Consciousness*.

nárokovat reprezentativnost zjištěných výsledků ve vztahu ke všem věřícím zkoumaných církví a náboženských skupin, nicméně přináší validní zjištění o problematice univerzální eschatologie mezi současnými českými věřícími.

Nástin univerzální eschatologie ve Starém a Novém zákoně

Eschatologické prvky se začaly objevovat již ve Starém zákoně, novozákonní texty pak na ně navázaly a dál rozvinuly již nastíněné představy o zániku světa. Starý zákon přináší nejvíce eschatologických vizí v proctvích obsažených v knize *Izajáš*, kde se také objevily jedny z prvních starozákonních poukazů na kolektivní vzkříšení mrtvých (*Iz* 26,19).¹⁰ Prorok Izajáš předpovídá, že nastane naprosté zničení země a všeho živého na ní a rovněž uvádí, že tuto zkázu přežije jen málo lidí. Proctví začíná slovy: „Hle, Hospodin vyplení zemi a zpustoší ji, rozvrátí její tvářnost a rozpráší její obyvatele.“ (*Iz* 24,1)¹¹ a pokračuje výčtem neštěstí, která postihnou zemi a její obyvatele, přičemž uvádí, že někteří budou vykoupeni a budou se radovat s Hospodinem, který je vezme pod svoji ochranu a oni ho budou uctívat a chválit (*Iz* 24-26). Dále se v knize *Izajáš* objevuje slavné proctví o slibu Hospodina, že vytvoří nové nebe a novou zemi pro svůj lid, tedy proctví o novém stvoření. Hospodin zde praví: „Hle, já stvořím nová nebesa a novou zemi. Věci minulé nebudou připomínány, nevstoupí na mysl.“ (*Iz* 65,17). To naznačuje, že prorokované stvoření bude nové a odlišné od toho starého, které bylo zničeno, a byla tak mezi nimi přerušena kontinuita. Staré již nebude více připomínáno. Toto proctví koresponduje se situací Izraelitů, kteří zažívali ve svých dějinách mnohá příkoří a toužebně očekávali okamžik, kdy bude tomuto stavu učiněn definitivní konec a oni budou moci žít v klidu a pokoji, vyznávající svého Hospodina, jenž jim přislíbil vlastní zemi plnou hojnosti. Eschatologické vize o konci světa se mezi nimi rozšířily především po návratu z exilu v 6. st. př.n.l., po kterém Izraelité očekávali zlepšení stavu a obnovení světa. Další takové proctví je obsaženo v knize *Daniel* (*Da* 10-12), kde je uvedeno vidění o posledních dnech a o záchraně Božího lidu. Apokalyptické texty byly běžnou součástí hebrejské tradice a byly vlastně svého druhu přirozenou reakcí na stav a okolnosti, se kterými se Izraelité setkávali a kterým museli čelit.

Apokalyptické vize o konci světa jsou rovněž součástí Nového zákona, přičemž navazují na dřívější proctví starozákonní. V *Evangelii podle*

10 Další byly např. v knize *Daniel* (*Da* 12,2).

11 Všechny biblické citace jsou uvedeny podle českého ekumenického překladu (1985).
Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona, Praha: Biblická společnost v ČR 1990.

Matouše je uvedena eschatologická vize, ve které Ježíš předpovídá zkázu chrámu a zničení Jeruzaléma, velké soužení lidí (zde se odvolává na starozákonní proroctví Daniela) a následný příchod Syna člověka (*Mt 24*). Vyzývá přitom k duchovní bdělosti, neboť čas jeho příchodu není nikomu z lidí známý: „O onom dni a hodině však neví nikdo, ani andělé v nebi, ani Syn; jenom Otec sám.“ (*Mt 24,36*). Následně je uvedeno také proroctví o posledním soudu (*Mt 25,31-46*), během kterého bude Syn člověka soudit všechny lidi, respektive všechny národy, následkem čehož nespravedliví „půjdou do věčných muk, ale spravedliví do věčného života“ (*Mt 25,46*). Zničení Jeruzaléma tak nelze podle tohoto textu chápat jako konečný a definitivní zákrok, kterým by byli zároveň zničeni všichni lidé, nýbrž jako opatření, pomocí něhož budou potrestáni nespravedliví, zatímco spravedlivé bude čekat život věčný. O tom, jaká bude jeho forma, se zde nic více neříká.

V proroctvích o konci světa navazuje Nový zákon zcela jasně na proroctví Starého zákona. Také apoštol Petr ve svém druhém listu připomíná křesťanům druhý příchod Páně, o kterém nikdo neví, kdy nastane – „Den Páně přijde jako přichází zloděj.“ (*2 Pt 3,10*). Jisté však je, že při něm nynější svět zanikne, zřejmě ohněm, a posléze bude vytvořen svět nový a lepší. Petr přímo popisuje události, které nastanou po příchodu Páně následujícím způsobem: „Tehdy nebesa s rachotem zaniknou, vesmír se roztaví a země se všemi lidskými činy bude postavena před soud.“ (*2 Pt 3,10*). Opět se zde tedy nejedná o definitivní konec všeho a všech, nýbrž o zasloužený trest či odměnu, neboť následně, jak sám připomíná, bude fungovat očekávané nové nebe a nová země, „ve kterých přebývá spravedlnost“ (*2 Pt 3,13*). Totéž proroctví o zániku nebe a země a vzniku nového nebe a nové země je zmíněno také ve *Janově Zjevení* (*Zj 21*). Autor zjevení zde dále předpovídá Kristovo vítězství nad Antikristem, spoutání satana a vznik tisícileté říše Kristovy (*Zj 19-20*), přičemž právě tyto pasáže se v minulosti stávaly ústředním učením a zdrojem pro vznik různých chiliastických a milenaristických sekt a hnutí v rámci křesťanství.

Římští katolíci

Současná katolická dogmatika nechápe univerzální eschatologii jako naprostý konec všeho, nýbrž zdůrazňuje její pozitivní aspekt a vnímá ji primárně jako obnovu, nikoliv ničení. Eschatologie je zde pojímána jako „Bohem způsobená konečná obnova lidstva a celého kosmu“¹² a její ničivý charakter je většinou potlačen. Aspekt definitivnosti a konečnosti tohoto zásahu je však zachován.

12 J. Finkenzerler, „Eschatologie...“, 85.

V *Katolickém týdeníku* a jeho měsíční příloze *Perspektivy* nebylo v období let 1999-2002 univerzální eschatologii věnováno příliš prostoru, mnohem více místa bylo věnováno eschatologii individuální (články o smrti, umírání, hospicové péči, zmrtvýchvstání Krista atd.).¹³ Problematikou, kterou lze zařadit pod hlavičku univerzální eschatologie, se přímo zabývaly pouze dva články. První z nich byla kratičká homilie nazvaná „Být lidmi očekávaní“, jejímž hlavním obsahem bylo připomenutí novozákonního textu z listu apoštola Petra, který „vybízí k duchovní bdělosti a připravenosti, neboť nikdo z nás nezná okamžik své smrti ani čas zániku celého světa“.¹⁴ V tomto článku se mísí univerzální eschatologie s individuální a věřící je ujišťován, že jeho život pozemský je „pouhou přípravou na život věčný“, kdy bude žít „ve věčné radosti u Pána“. Kratičký článek tak čtenářům připomíná naději na posmrtný život, ke kterému spějí, pokud budou jakožto věřící, implicitně míněno katolíci, vést duchovní život. O konci světa pouze říká, že přijde, ale o jeho příchodu nepodává žádné bližší informace, nýbrž poukazuje na to, že nikdo neví, kdy nastane. Zánik celého světa, který by jinak bylo možné chápat jako hrozivé kataklyzma, není vnímán nijak hrozivě, protože existuje záruka v podobě biblického tvrzení, že i po něm budou věřící dále žít, a to „ve věčné radosti u Pána“. Výhled na konec světa je tedy vnímán spíše radostně, a nikoli jako definitivní zánik všeho živého.

Druhý článek byl publikován v příloze *Perspektivy* a je svým rozsahem oproti prvnímu podstatně delší. Jeho název „Co vlastně skrývá Apokalypsa“¹⁵ naznačuje jeho obsah; jedná se o rozbor *Janovy Apokalypsy* na základě historických událostí a její vysvětlení. Autor vyvrací interpretaci exegetů, kteří tvrdí, že *Apokalypsa* popisuje zničení Říma, a dokládá, že se jedná o proctví o zničení města Jeruzaléma, ke kterému skutečně došlo v roce 70. Navíc popírá, že by *Apokalypsa* měla vyjadřovat či prorokovat jakýkoliv konec nebo zánik světa. Doslova píše: „V Apokalypse jsem nenarazil na žádný text, který by pojednával o konci světa nebo o konci časů.“ Tak je čtenáři předkládáno vysvětlení, že cílem *Apokalypsy* nebylo žádné proctví o konci světa, nýbrž pouze předpověď brzkého zničení Jeruzaléma. Právě proto, že se tato předpověď naplnila, byla podle

13 Přísné rozdělení jednotlivých článků na ty, které se zabývají pouze eschatologií individuální, a ty, které jsou naopak věnovány eschatologii univerzální, není většinou možné, neboť se obě témata často prolínají. Při výběru byl tedy brán zřetel na hlavní téma článku. Tematické prolínání se nejčastěji uplatňuje tam, kde se jedná o eschatologii kosmickou/univerzální, s níž je často zároveň zmíněn rozměr individuální, čímž se celé téma stává pro čtenáře nepochybně aktuálnější a bližší. Naopak zasazení individuálního konce a spásy do uceleného světového dění nebylo tak časté.

14 Rudolf Smahel, „Být lidmi očekávaní“, *Katolický týdeník* 10/49, 1999, 4.

15 Claude Tresmontant, „Co vlastně skrývá Apokalypsa“, *Perspektivy* 7, 2002, 1.

autora zařazena do křesťanského kánonu. Autor argumentuje tím, že pokud by ke zničení Jeruzaléma nedošlo, přestali by ji lidé považovat za inspirovanou, označili by ji za falešnou a dál už ji neopisovali. O tom, že je tento argument sporný, nemusíme na tomto místě diskutovat, důležité je, jaké bylo základní vyznění textu předkládaného čtenáři. Jeho hlavním posláním bylo vlastně sdělení o tom, že *Janova Apokalypsa* nevěští žádný konec světa či dějin, ale událost, která již dávno proběhla, a rozhodně tedy není nutné se jí jakkoliv obávat.

Magazín AD, který je věnován spíše mladším čtenářům, ale příležitostně ho čtou i někteří třicátníci, se univerzální eschatologii jako samostatnému tématu téměř vůbec nevěnoval. Jedinou, nepříliš podstatnou výjimkou byl kratičký text o podobenství o posledním soudu, jehož hlavním poselstvím však byl důraz na pomoc blízkým (bezdovcům, vězňům a nemocným), nikoli poukaz na konec světa či novou zemi.¹⁶

Následně ukáží, jaké představy týkající se zániku světa se vyskytují mezi dnešními katolíky.¹⁷ Zde byla oproti nastíněným konceptům uvedeným v tisku situace poněkud jiná. Většina (5) z šesti věřících se přiklápěla k tomu, že Země někdy v budoucnosti zanikne, přičemž respondenti poukazovali většinou na ekologickou stránku věci, přírodní katastrofy, ale i války a ničivý vliv člověka na planetu. Dva respondenti přitom považovali zánik Země za zcela jistý. Jeden z nich, pan Ladislav,¹⁸ na otázku, zda Země nebo život na Zemi nějakým způsobem zanikne, odpověděl:

No, určitě jednou zanikne. Myslím, že to k tomu dneska spěje, když vidíte katastrofy a tohleto, že lidi za prvé si Země neváží, a když vidíme támhle potopy a sucha, takže určitě k tomu spěje.

O zániku Země je pevně přesvědčen a za jeho příčinu pokládá ekologickou katastrofu. Naproti tomu pan Petr vychází z obecnější představy, že „nic není věčné“, a tedy ani Slunce a planeta Země ne. I on však posléze poukázal na ekologickou hrozbu. Další tři respondenti hodnotili zánik Země jako možný, přičemž dva z nich poukazovali opět na ničení životního prostředí a ekologickou stránku věci, dále na konání válek. Zánik by podle nich měl tedy být spíše postupnou záležitostí, jak vyjádřila paní Hana následujícími slovy:

16 Jiří Mrázek, „Podobenství o posledním soudu“, *Magazín AD. Křesťanství a svět* 11/1, 2000, 41.

17 Tj. katolíky jedné pražské farnosti ve věku 30-50 let.

18 Označení respondentů se neshodují s jejich skutečnými jmény. Hovorová varieta jazyka byla převedena ve výpovědích respondentů do písemné formy spisovné češtiny, což v žádném případě neovlivnilo obsahovou složku uvedených výpovědí.

Nemyslím si, že by [Země] zanikla jako najednou, to si nemyslím, spíš prostě válkami nějakými a tak, ale bude to postupně. Ničení životního prostředí a tak, a nějaké havárie a podobně.

Tedy zánik, který si svým nevhodným chováním způsobí lidé sami, nikoli že by šlo o záležitost na lidech nezávislou. Naproti tomu je odlišné přesvědčení paní Magdy, která rovněž připouští možnost zániku Země. Tato respondentka byla jedinou z dotázaných katolíků, která přímo nepoukazovala na ekologické katastrofy a zhoubné působení člověka na Zemi. Její představy byly vedeny především odevzdaností do vůle Boží a vírou v biblická proctví. Vyjádřila se následovně:

Myslím si, že to je všechno řízení Boží, a že prostě může i to zaniknout, když by přišel soud a pán Ježíš by nás posledního dne soudil, že by jako naše duše ve vtělila do našeho těla, že by byl konec. Nedovedu si to představit, věřím zase ve vyšší moc. Tak, jako se děje zázrak, tak i tohle by byl zázrak, ať už kladný nebo záporný.

Pouze jedna respondentka se vyjádřila v tom smyslu, že se otázkou o zániku Země zabývala v dětství, ale teď ji již nepocituje jako aktuální a nepřemýšlí o ní v tom smyslu, že by se strchovala o konec Země. Otázku o zániku Země chápala jako poukaz či „narážku“ na to, „jak člověk ničí Zemi“. Jediný respondent se také vyjádřil o další existenci člověka, která bude, jak věří, pokračovat i po zániku Země. Byl jím pan Petr, který považuje zánik Země za jistý, přesto si však myslí, že:

[člověk] bude se dál vyvíjet ... [a] snad tu zůstane pořád, po [ve] vesmíru. Takže možná bude existovat v nějaké formě energetické, takže se pak bude stěhovat z jedné oblasti do druhé. Takže takhle. A už to nebude člověk jako individuum, až to bude společenství podle mě. Kde ale každý bude individuum, ale v rámci toho společenství.

Takový přímý poukaz na další existenci člověka, i když v jiné podobě než v současném těle, se v zásadě shoduje s oficiální dogmatikou, která zánik Země či konec světa nehodnotí jako definitivní konec všeho živého, ale předpokládá, že lidstvo bude nějakým způsobem ve své existenci pokračovat, a to v příslíbeném věčném životě.

Mezi katolickými věřícími tak jednoznačně převládalo přesvědčení, že Země někdy v budoucnu zanikne, přičemž za hlavní příčinu tohoto zániku většinou považovali lidské chování. Pouze jeden z respondentů se přímo zmínil o tom, že věří, že i přes tento zánik lidstvo bude v nějaké formě dál někde ve vesmíru existovat. Skutečnost, že ostatní tuto možnost explicitně nezmínili, však ještě neznamená, že ji zcela popírají.¹⁹

19 Implicitně ji lze tušit např. z výpovědi paní Magdy.

Protestanti ČCE

V časopisech *Český bratr* a *Bratrstvo*, které pro své věřící vydává synodní rada Českobratrské církve evangelické, nebyla v letech 1999–2002 eschatologie (ani individuální, a ještě méně univerzální) příliš častým tématem. V třítýdeníku *Český bratr* se několikrát objevily články zabývající se biblickými úvahami souvisejícími se zmrtvýchvstáním Ježíše a vzkříšením mrtvých, hlavní poukaz však byl vždy kladen na eschatologii individuální, nikoliv kolektivní. Výjimkou byla připomínka Ezechieleova proctví o údolí suchých kostí,²⁰ které bylo interpretováno především jako výzva věřícím k vedení duchovního života a víře v Ducha svatého.

Evangelický časopis *Bratrstvo*, určený mladší čtenářské obci, je specifický tím, že v jeho třech ročnících (40/1999 – 42/2001) nebyl otázkám posledních věcí člověka či světa věnován vůbec žádný prostor. V následujícím ročníku (43/2002) však byla otázka eschatologie, zejména pak individuální, systematicky rozebírána. Tak byly čtenářům postupně představeny základní věroučné kategorie vztahující se k posmrtné existenci – peklo, spasení, Boží soud, vzkříšení těla a život věčný.²¹ V úvodu každého čísla časopisu bylo věnováno několik článků uvedeným tématům (asi 6–7 stran), přičemž jeden článek vždy seznamoval s biblickým pojetím, další tvořil historický exkurs o představách pojednávané problematiky a následně byly uvedeny oficiální věroučné zásady ČCE k rozebíranému problému. Jako doplnění byly zařazeny dvě ankety, ve kterých prezentovali své názory na dané téma jednak známé osobnosti (většinou věřící) a jednak mladí lidé. Kolektivní eschatologie byla zmíněna v několika státech, a to vždy v souvislosti s eschatologií individuální. O osudu Země se však neříká nic, ani apokalypsa nebyla v žádném článku zmiňována. Články se omezují na motiv spasení a vzkříšení těla²² a dále na výklad koncepce Božího království, které je však autory umísťováno do současnosti,²³ nikoliv do budoucnosti, jak to činí výklady svědků Jehovových (viz níže).

Dotazovaní protestanti se většinou přikláněli k myšlence, že zničení Země hrozí a zřejmě k němu dojde (5), ale někteří z nich zároveň věřili, že nepůjde o úplný konec (3). Jedna respondentka odpověděla, že se „tě-

20 Josef Hurt, „Údolí suchých kostí“, *Český bratr* 78/7, 2002, 3.

21 Každé z uvedených kategorií byl věnován prostor v jednom z následujících čísel časopisu: *Bratrstvo* 43, 2002, č. 3, 4, 6, 7, 10 (výčet odpovídá pořadí, ve kterém byly jednotlivé kategorie uvedeny).

22 Ester Čašková, „Spasení není jen víze“, *Bratrstvo* 43/4, 2002, 3; Jiří Gruber, „Vzkříšení těla: Jak jsme si to představovali?“, *Bratrstvo* 43/7, 2002, 6–7.

23 Svatopluk Karásek, „Věřím peklo?“, *Bratrstvo* 43/3, 2002, 3; Jiří Ort, „Už tu máme život věčný?“, *Bratrstvo* 43/10, 2002, 3,6.

mito věcmi“, tj. možností zániku Země, vůbec nezabývá, i když zároveň připustila, že ekologickou krizi současného světa vnímá. Další dvě respondentky rovněž zmínily ekologické problémy, které v současnosti nastávají a mohou vést k zániku Země. Naproti tomu pan Lukáš poukázal především na velké množství ateistů, kteří dnes na Zemi žijí, zhoršující se morálku, válčení a používání ničivých zbraní, což je podle něj materialistický pohled na dění, které má i svoji duchovní stránku, již jakožto věřící vnímá. Jako věřící tedy podle svých slov vidí,

že se ten svět postupně zhoršuje a konečně pán Bůh přislíbil, že bude konec světa a bude soud. Nevíme kdy to bude, není naší starostí to počítat, kdy to bude, akorát prostě být na to připravení.

O příchodu konce světa tedy nepochybuje, a to díky autoritě, kterou pro něj má Bible, v níž se na několika místech o konci světa jasně hovoří. Dobu jeho příchodu však nedokáže a ani nechce odhadovat. Ani pro něj však neznamená konec světa něco definitivního, což vyplývá z přesvědčení, že po něm má přijít soud, který v sobě implicitně zahrnuje víru v další trvání, jež se bude odvíjet na základě rozhodnutí tohoto soudu. Paní Hedvika přímo připomněla biblický příslib nové země a nového nebe, přičemž její hlavní obavou byla skutečnost, že Zemi lidé postupně ničí svým konzumem. Nebojí se, že by svět nějakým způsobem nečekaně a v okamžiku zaniknul, ale obává se postupné ničivé síly lidstva. Nicméně uvedla, že věří v příchod Ježíše Krista a jeho vlády i v poslední soud, ale podrobně si nedokáže představit, jakým způsobem tyto předpověděné události proběhnou, a jak sama říká, ani to nijak nepotřebuje zkoumat. V jejím přesvědčení se tak propojuje ekologické cítění s vírou v proctví uvedené v Bibli.

Naproti tomu zakládali dva další respondenti své představy o zániku Země především na poznatcích astronomie. Pan Boris je, podobně jako paní Hedvika, kombinoval s biblickým proctvím. Připustil, že svět ve své pozemské podobě jednou (po miliardách let, následkem vyhasnutí Slunce) asi zanikne, to však podle jeho přesvědčení

neznamená, že život nemůže být ještě někde, a jaké jsou záměry Tvůrce, to se nikde nepraví. Člověk může pouze spekulovat. ... pokud se na to bude dívat jako nikoliv na náhodný jev, ale jako na zásah Tvůrce, když to tak řeknu, tak to určitě bude chtít mít nějaké pokračování, nebo náprava věcí tady.

Podle jeho přesvědčení člověk ve svých myšlenkách v zásadě vyžaduje nějaké pokračování a nechce, aby se vše zničilo. Sám tedy věří, že nějaké navázání a pokračování bude, „třeba v jiné podobě, ale asi pokračování, tvůrčí“. Pan Marek zakládá svoje představy o konci Země a lidské popu-

lace na ní především na vědeckých poznatcích astronomie, nikoli na biblickém textu či poznatcích ekologů. Časovou periodu, ve které by ke zničení Země mělo podle astronomů údajně (expanzí Slunce) dojít, přitom považuje za vzdálenou:

[Země] bude pohlcená vlastně do té vnější části toho Slunce. Nicméně ten údaj je natolik vzdálený, že ten konec Země jako samotný ve světle průměrné délky existence taxonu na zemi ..., že to vůbec není potřeba promýšlet, protože ty lidi už tu [na Zemi] dávno nebudou.

Podle jeho představy tak Země zanikne až dlouho poté, co dojde k vymizení lidského rodu z jejího povrchu. Zánik lidské populace v jeho představách tedy není spojován s koncem Země, nýbrž předpokládá, že k němu dojde dříve. O jakémkoliv dalším pokračování existence se tento respondent již nezmínil. Snad proto, že považuje dobu zániku za velmi vzdálenou.

Protestantští věřící se nejčastěji přikláněli k myšlence, že Země někdy v budoucnosti zanikne, přičemž toto přesvědčení dokládali několika různými důvody či poukazy. Poukazovali na ekologické problémy (3), dále na poznatky a předpovědi astronomie (2), ale v hojnější míře se rovněž nebránili připomenout biblická proroctví o konci světa a zároveň s tím vyjádřit víru v existenci nějaké další formy, ve které bude život následně pokračovat (3). Konec či zánik Země nebo světa tedy nechápali jako zcela definitivní.

Svědkové Jehovovi

Rozhodně není nikterak nadhodnocené říci, že v učení svědků Jehovových hraje eschatologie, jak individuální, tak i kolektivní/univerzální, ústřední roli. Eschatologie tvoří jeden ze základních prvků, na kterých je učení této církevní společnosti založeno. Svědkové Jehovovi přitom na základě vlastní interpretace Bible věří, že „Země nebude nikdy zničena ani zbavena obyvatelstva“.²⁴

Klíčový význam kolektivní eschatologie potvrzuje i zjištění, že eschatologie je velmi častým námětem článků obsažených v oficiálních časopisech vydávaných svědky Jehovovými, na rozdíl od časopisů předchozích náboženských skupin. Pokud není eschatologie přímo hlavním tématem článku, pak je ve značném množství článků alespoň nějak zmíněna, větší-

24 *Svědkové Jehovovi: Kdo jsou? Čemu věří?* New York: Watch Tower Bible Society of Pennsylvania 2000, 13. Konkrétně zde odkazují na následující biblické citace údajně potvrzující uvedené přesvědčení o tom, že Země nebude zničena: *Kaz* 1,4; *Iz* 45,18; *Ž* 78,69.

nou v jejich závěru, kde je připomenuta naděje na věčný život a „Boží Království“ pro ty, kteří věří v Jehovu a chovají se náležitým způsobem. Již samotná proklamace účelu vydávaných časopisů svědčí o tom, že hlásání víry ve věčný a spokojený život na zemi je jedním ze základních posláních časopisů. Tak se v úvodu čtrnáctideníku *Strážná věž*, určeného především členům náboženské společnosti Svědků Jehovových a používaného během společných bohoslužeb, čtenář mimo jiné dozvídá, že:

Strážná věž sleduje světové události, které jsou splňováním biblických proroctví, a utěšuje všechny národy dobrým poselstvím, že Boží Království brzy zničí ty, kdo utlačují druhé, a změní zemi v ráj.²⁵

Podobně se i čtrnáctideník *Probud'te se!*, který slouží především k misijní činnosti a je určen zejména nečlenům společnosti, snaží hlásat příchod spravedlivého nového světa. Jak je v úvodu každého čísla časopisu uvedeno,

především povzbuzuje k důvěře ve Stvořitelův slib, že současný ničemný a nezákoný systém věcí bude brzy nahrazen pokojným a bezpečným novým světem.²⁶

Ve čtenářích zmíněných časopisů je tak vzbuzována naděje ve věčný život, který budou žít na rajské zemi všichni spravedliví (i ti, co již zemřeli) poté, co budou zničeni všichni ničemní.

Problematicke posledních věcí člověka i částečnému zničení světa je věnována značná pozornost. Vzhledem k víře svědků Jehovových, že po smrti přestává člověk zcela existovat,²⁷ je zde individuální eschatologie prakticky vždy spojována s eschatologií kolektivní, totiž s učením o druhém Kristově příchodu, po kterém budou mrtví vzkříšeni, zatímco ničemní budou zničeni (případně vůbec vzkříšeni nebudou). Spravedliví pak budou věčně žít na rajské zemi, kde nebude žádné zlo, ale blahobyt, láska a mír pod vládou Krista a jeho pomocníků (vybraných z řad svědků Jehovových). Ve *Strážné věži* bylo v letech 1999-2002 publikováno množství článků věnovaných eschatologii, především pak problematice smrti a vzkříšení do nového a lepšího světa.²⁸ Tak se čtenáři (i s biblickými odkazy) dozvídají:

25 *Strážná věž* 124/16, 2003, 2.

26 *Probud'te se!* 83/4, 2002, 4.

27 Svědkové Jehovovi zcela popírají koncepci duše a rozhodně nepřipouštějí, že by některá složka člověka mohla existovat i po jeho smrti, respektive v mezidobí mezi smrtí a vzkříšením.

28 Prakticky v každém čísle je nějak zmíněno poselství, že víra v Jehovu vede k věčnému životu v Božím Království, které již brzy nastane. Svědectvím o tom jsou údajně dnešní neutěšené poměry na zemi, které značí předpověděný konec tohoto systému věcí a nastolení nového, lepšího světa pod Kristovou vládou.

žijeme v „posledních dnech“ tohoto systému věcí. (2. Timoteovi 3:1) Nyní je již velmi blízko doba, kdy Jehova Bůh zasáhne do lidských záležitostí a odstraní ze země ničemnost. (Žalm 37:10, 11; Přísloví 2:21, 22) ... Ano, velké soužení, v něm skončí nynější ničený svět, přejíže však mnoho lidí a ti vstoupí do Božího nového světa.²⁹

Apokalypsu tak chápou svědkové Jehovovi jako záležitost velice pozitivní a radují se ze zvěsti, kterou přináší. Věří, že „se nádherné sliby související s Miléníem splní.“³⁰ Podle nich vznikne během tisíciletí „nádherný nový svět“, Země bude očištěna od ničemnosti a utrpení a „vznikne skutečně pokojná, harmonická lidská společnost“, obyvatelé nového světa budou na Zemi budovat ráj.³¹ Na konci roku 1999 se ve *Strážné věži* v souvislosti s nadcházejícím koncem milénia objevilo několik článků zabývajících se problematikou vztahu mezi příchodem nového tisíciletí a v Bibli prorokovaným Armagedonem a Kristovou Tisíciletou vládou.³² Tyto články připomínaly předpověděný příchod Kristovy tisícileté vlády po Armagedonu, ale zároveň upozorňovaly čtenáře na fakt, že jeho příchod nesouvisí se začátkem roku 2000. Poukazovaly rovněž na to, že:

třetí tisíciletí počítáno od Ježíšova narození začíná na podzim 1999 a že toto období a ani data 1. leden 2000 nebo 1. leden 2001 nemají žádný zvláštní význam.³³

Jinými slovy, apokalypsa je zde prezentována pozitivně, ale o jejím příchodu je řečeno, že jej není možné přesně předpovědět a rozhodně nesouvisí s příchodem roku 2000, jak by se snad mohl někdo domnívat.³⁴

Časopis *Probudte se!* se eschatologickou problematikou v porovnání se *Strážnou věží* zabývá výrazně méně. V letech 1999-2002 zde bylo nejčastěji zmiňováno téma smrti, a to v různých kontextech – popis současné „kultury smrti“, lékařská prognóza smrti a její zvrácení, proces truchlení

29 „Život po smrti: Co říká Bible?“, *Strážná věž* 120/7, 1999, 19.

30 „Máme se Apokalypsu obávat, nebo v ni máme doufat?“, *Strážná věž* 120/23, 1999, 8.

31 „Doba, kdy Bůh připouští utrpení, se blíží ke konci“, *Strážná věž* 122/10, 2001, 7.

32 „2000 – Význačný rok?“, *Strážná věž* 120/21, 1999, 3-4; „Kdy začíná třetí tisíciletí?“, *Strážná věž* 120/21, 1999, 4-6; „Připravme se na tisíciletí, které bude opravdu vyznamené“, *Strážná věž* 120/21, 1999, 7-8; „Proč apokalypsa nahání lidem strach?“, *Strážná věž* 120/23, 1999, 3-4; „Máme se apokalypsu obávat, nebo v ni doufat?“, *Strážná věž* 120/23, 1999, 5-8; „Apokalypsa přináší „radostnou zvěst““, *Strážná věž* 120/23, 1999, 9-13.

33 *Strážná věž* 120/21, 1999, 6. V článku se počítá s Kristovým narozením v roce 2. př.n.l. a s neexistencí roku 0.

34 Toto tvrzení je v určitém rozporu s původním učením společnosti Svědků Jehovových, jehož součástí byla nejen proklamace brzkého příchodu Božího Království (která trvá dodnes), ale i přesný výpočet letopočtu, ve kterém má dojít k Armagedonu. Tyto výpočty se v minulosti vždy ukázaly jako mylné a stanovený rok prošel bez toho, aby došlo k „harmagedonské bitvě“, ve které mají být ničemní lidé zničeni. Po několika neúspěšných změnách v předpovědích let příchodu Armagedonu svědkové Jehovovi zaujali postoj, kdy se již nesnaží zjistit přesné datum konce nynějšího systému věcí a pouze očekávají jeho příchod.

za zesnulé, potraty, sebevraždy atd. Jednalo se tedy vždy především o eschatologii individuální, ale jako součást článků nebo v člancích následujících byla zmíněna „jistá naděje“ na věčný život v novém světě.³⁵

Články publikované v časopisech hovoří tedy jednoznačně o tom, že Země nezanikne, nýbrž bude existovat věčně, jako i život na ní. S tímto tvrzením se shodují i výpovědi respondentů z řad svědků Jehovových. Většina (5) dotazovaných respondentů byla přesvědčena o tom, že Země nezanikne. Pouze pan Zbyšek uvedl k problematice případného zániku Země a života na ní, že „nemá smysl si vytvářet nějaké přesné představy“; podle vlastních slov nemá na danou problematiku „vyhraněný názor“ a dokáže si představit obě možnosti, tedy že Země zanikne (o čemž údajně hovoří astronomové), ale i to, že „nějaká vyšší moc, tvůrce vesmíru, že by dokázal naše Slunce upravit tak, aby existovalo neomezeně dlouho“. Možné jsou podle něj i další možnosti a způsoby. Všichni ostatní dotázání svědkové Jehovovi však na základě vlastní interpretace biblického textu pevně věří, že:

tvůrce nepřipustí, aby tady [na Zemi] přestal existovat život. Bible mluví o tom, že ta Země je uzpůsobená na věky, že věčně tady bude život.³⁶

To je podle jejich přesvědčení Boží záměr. Paní Ivana dokonce argumentovala tím, že kdyby Země a život na ní zaniknul, pak by „neexistoval Bůh“. Lidé samotní by prý totiž byli schopni svým konzumním chováním Zemi zničit, naštěstí,

ta Země má svého majitele a tím není člověk, ale Bůh. Takže on ty špatné nájemníky z té Země prostě vyhodí.

Paní Ivana tak použila obrazné přirovnání, aby vysvětlila události, ke kterým podle jejího přesvědčení dojde. Nebude jimi zánik Země, ale zničení jejích špatných a ničemných obyvatel, aby na ní mohli dál žít pouze spravedliví. Zničení budou pouze ti, kteří se nebudou chtít podřídit Božím zákonům. Země jako celek však podle svědků Jehovových rozhodně nezanikne, naopak bude vzkvétat a dosáhne opět podoby ráje. Podrobněji se o budoucnosti Země vyjádřil pan Karel:

Ten původní Boží záměr, zcela Země obydlená a obývaná jako ráj, že ten záměr bude naplněn. A my v podstatě dnes žijeme v době, kdy jsme těsně před tou změnou.

A dále ještě rozvíjí myšlenky týkající se předpověděných popisů, jak bude tento záměr naplňován. S odkazem na Bibli říká:

35 Např. „Jistá naděje“, *Probuďte se!* 81/4, 2000, 8-9. Tento článek navazoval na dva předchozí články věnované problematice sebevraždy.

36 Citace výroku pana Matěje.

po tom Božím zásahu, který se taky nazývá Armagedon, tak bude určité období, které má trvat tisíc let a kdy právě v tomto období Země bude vlastně zpět postupně převáděna do toho původního stavu, v jakém byla na začátku [tj. ráj]. To znamená, odstraněné budou všechny tyhle ty civilizační hrůznosti a špína a všechno to, co jsme tady napáchali, a právě v období toho tisíce let bude probíhat to vzkříšení lidí, kteří již zemřeli a kteří v Božích očích mají takovou cenu, že budou znovu tedy přivedeni k životu.

To je ústřední víra svědků Jehovových a jejich naděje do budoucnosti, kdy budou v míru, pokoji a všeobecném blahobytu věčně žít na rajske Zemi. Předcházet tomu nebude konec světa, nýbrž ničivé události, které pomohou zničit vše špatné, aby posléze již zbylo jen to dobré a spravedlivé.

Jak se ukázalo, eschatologie hraje v náboženské společnosti Svědků Jehovových, a zejména v jejich misijní činnosti, klíčovou úlohu, a proto je často pojednávána v periodikách této církve. Představy jednotlivých věřících o této oblasti jsou jednoznačné a zakládají se na výkladech biblického textu, které jsou uváděny v časopisech *Strážná věž* a *Probud'te se!*. Prakticky všichni svědkové Jehovovi³⁷ se shodovali v přesvědčení, že Země nezanikne, naopak bude po sérii katastrof (během kterých bude odstraněno zlo) přivedena opět ke svému rajskeému stavu, ve kterém budou spravedliví lidé (většina z nich po vzkříšení) žít věčně.

Univerzální eschatologie v sakrálních textech hnutí Haré Kršna³⁸

Ve dvou základních sakrálních textech hnutí Haré Kršna – *Bhagavadgíta* – *taková, jaká je* a *Šrímad Bhágavatam*,³⁹ je univerzální eschatologie, jakož i kosmologie často zmiňována a popisována. Především spis *Šrímad Bhágavatam* obsahuje podrobný popis kosmologie a rovněž jsou v něm na mnoha místech uvedeny poznatky o vzniku a zániku vesmíru. Toto pojetí, které pojímá Zemi jako jednu zcela nepatrnou součást vesmíru, do kte-

37 S výjimkou jediného, který ovšem přesvědčení, jež je vlastní jeho souvěrcům, rozhodně nijak nepopíral.

38 Za ochotu a významnou pomoc s interpretací sakrálních textů hnutí Haré Kršna děkuji Punya-Pálakovi dásovi.

39 Jedná se o původní indické texty v sanskrtu, které přeložil zakladatel hnutí A. Č. Bhaktivedanta Swami Prabhupáda do angličtiny a opatřil je rozsáhlým komentářem. Texty jsou z angličtiny překládány do dalších jazyků, v tomto případě do češtiny. Oddaní Kršny přitom vnímají celý text jako rovnocenný a závaznost komentářů je pro ně naprosto stejná jako závaznost původního sanskrtského textu. A. Č. Bhaktivedanta Swami Prabhupáda, *Bhagavadgíta – taková, jaká je*, The Bhaktivedanta Book Trust²1991; id., *Šrímad Bhágavatam* I-X, The Bhaktivedanta Book Trust 1992-1996. Kompletní dílo má 13 zpěvů, v češtině dosud vyšlo prvních deset zpěvů v patnácti svazcích. Pokud není uvedeno jinak, citace jsou převzaty výhradně z uvedených knih.

rého ji začleňuje, v rámci množství vesmírů,⁴⁰ se tak velmi liší od pojetí biblického, kde má Země pozici zcela výjimečnou a je středem všeho dění. V kosmologii hnutí Haré Kršna je naproti tomu středem všeho duchovní planeta Goloka Vrndávana, kde sídlí Nejvyšší Osobnost Božství – Kršna.⁴¹

Zánik Země (i celého vesmíru) je v uvedených textech považován za něco nevyhnutelného a zcela přirozeného, navíc k němu nedojde pouze jednou, ale dochází k němu opakovaně. Celý náš vesmír (a podobně i další vesmíry) je totiž přímo závislý na chování Brahmy, jenž je podřízen Kršnovi. „S příchodem Brahmova dne všechny živé bytosti znovu vznikají a s příchodem Brahmovy noci jsou bezmocně ničeny.“ (*Bhagavadgíta* 8,19). Za živé bytosti jsou přitom považovány i planety, které jsou rovněž odsouzeny k zániku. Zde se jedná o menší ničení, ke kterému dochází častěji. Mimo něj se rovněž cyklicky, ovšem ve větších časových periodách, odehrává další typ ničení, během kterého zaniká celý vesmír. Z hlediska lidského života je příchod konečného zničení záležitostí časově velmi vzdálenou, neboť: „Brahmá se dožívá ‚sta let‘ (současnému je 51 let) a na konci jeho života dochází ke zpuštění celého vesmíru. Těchto ‚sto let‘ tvoří 311 bilionů 40 miliard pozemských let.“ (*Bhagavadgíta* 8,17).⁴² Uvedených „sto let“ neznamená tedy běžných sto let „lidských“, nýbrž sto let „Brahmy“, která jsou svým trváním značně odlišná a trvají mnohonásobně déle než roky, ve kterých jsme zvyklí počítat.⁴³ Z uvedeného je zřejmé, že výpočty doby, kdy Země i celý vesmír zanikne, jsou sice přesné,

40 Kosmologická „mapa“ je uvedena na přebalech knih prvního zpěvu spisu *Śrīmad Bhāgavatam*. Středem celého kosmického systému je duchovní planeta Goloka Vrndávana, která je sídlem Boha Kršny a vytouženým cílem všech jeho oddaných, tj. členů hnutí Haré Kršna. Země je jen jednou částí jednoho z mnoha vesmírů, jehož středem je Slunce. Nachází se navíc v temné části duchovní oblohy, v té, která je zastíněná duchovním mrakem a nazývá se *mahat-tattva*. V této části „existují milióny a miliardy vesmírů a milióny a miliardy sluncí“. *Śrīmad Bhāgavatam* III: *Zpěv I*, komentář „Vysvětlivky k obalu“ uvedený na počátku knih.

41 Jistá pozice středu je však přiznávána i Zemi, a to tím, že se nachází v tzv. středním planetárním systému, zatímco existují ještě planetární systémy vyšší a nižší. Vyšší je přitom hodnocen pozitivně a nižší negativně. V tom nižším existují tzv. pekelné planety a do jisté míry se zde tedy uplatňuje členění podobné křesťanské dichotomii peklo – nebe, respektive nižší – vyšší.

42 Tato citace pochází ze 3. vyd. *Bhagavadgíty* (A. Č. Bhaktivedanta Swami Prabhupáda, *Bhagavadgíta – taková, jaká je*, The Bhaktivedanta Book Trust 1998); ve 2. vydání je časový údaj z původní americké angličtiny chybně přeložen jako „311 trilionů 40 bilionů“.

43 Hinduistická tradice má propracovaný systém časových období, ve kterých se kosmogonie odehrává. Jeho shrnutí, závazné pro oddané Kršny, viz např. *Bhagavadgíta* 8.17. Obecněji o indických cyklech tvoření i ničení kosmu včetně časových údajů viz Mircea Eliade, *Mýtus o věčném návratu: Archetypy a opakování*, Praha: Oikúmené 1993, 76-79.

ale v návaznosti na současnost velmi vzdálené. Smysl do celé této koncepce vnáší víra v nesmrtelnost duše a víra v reinkarnaci, která potenciálně posouvá existenci člověka do jiných časových měřítek. Svět hmotné přírody přitom podléhá neustálému opakování cyklů „stvoření, udržování a ničení“ (*Śrīmad Bhāgavatam* II,10,43; III,29,44; IV,29,79).

Posvátné texty tedy hovoří o dvou druzích zničení: „První nastává, když jde Brahmá ve své noci spát, a ke konečnému zničení dochází, když Brahmá umírá.“ (*Śrīmad Bhāgavatam* III,29,44; podobně III,29,44; III,32,5). Jinými slovy, k prvnímu zničení, které bývá označováno jako částečné, protože se netýká všech planetárních systémů a není tak mocné, dochází častěji, zatímco zničení konečné je záležitostí, která sice postihuje veškerý hmotný svět, ale dochází k němu řádově méně často. Zemi přitom postihují oba proklamované druhy ničení. Zpustošení na konci Brahmova dne dochází podle popisů v posvátných textech a jejich Prabhupádova komentáře následujícím způsobem:

planoucí oheň z úst Sankarsana řádí sto let polobohů, neboli 36 000 lidských let. Dalších 36 000 let pak trvají nepřetržité lijavce doprovázené prudkými větry, které zvednou velké vlny, a moře a oceány přetečou. (*Śrīmad Bhāgavatam* III,11,31).

Tyto události podle předpovědí posvátných textů nastávají při částečném zpustošení světa, ke kterému periodicky dochází. Zničeny budou údajně „všechny tři světy“ (*Śrīmad Bhāgavatam* III,11,31), tedy nejen Země, ale i mnoho dalších planet v rámci tří světů.⁴⁴ Na jiném místě *Śrīmad Bhāgavatamu* se říká, že k částečnému zničení dochází toliko „na nižších planetách vesmíru“ a „vyšší planetární systémy, od Maharloky, Janaloky a Tapoloky výše, nejsou během tohoto zničení zaplavené“ (*Śrīmad Bhāgavatam* IV,7,42). Z hlediska postavení Země a řešení sledované problematiky však tento rozpor v textech (kdy v prvním uvedeném případě je údajně zničen i vyšší svět – Svah či Svarga, zatímco v druhém případě se uvádí, že vyšší planetární systémy zničeny nejsou) není důležitý, jelikož v obou případech není žádná pochybnost v tom, že by se Země mohla tomuto částečnému zničení vyhnout. V obou popisovaných případech ke zničení Země dochází.⁴⁵

44 Tyto „tři světy se nazývají Bhúh, Bhuvah a Svah neboli [z jiného pohledu] Pátála, Martya a Svarga“ (*Śrīmad Bhāgavatam* III,11,28). Podle Suhotry Swamiho patří Země do světa Bhúr (v jiné transkripci Bhúh). Suhotra Swami, *Dimensions of Good and Evil: The Moral Universe and Vaishnava Philosophy*, Desire Tree Publications 2000, 66. Ve druhém systému je pak Země ztotožňována s výrazem Martya – svět smrtelníků.

45 Názvosloví jednotlivých planet a světů není v textech jednotné, a proto jsou údaje vzájemně jen obtížně komparovatelné. Nesrovnalosti a nepřesnosti v textech vystoupí, pokud se je snažíme uchopit logickým racionálním (mechanistickým) myšlením, kterému vlastně nejsou primárně určeny. Geocentricky jsem se proto soustředila především na zachycení procesů předpověděných v textech, které se týkají planety Země.

Jiný proces stvoření a ničení probíhá v rámci vyššího časového cyklu, který, jak již bylo řečeno výše, zasahuje veškeré hmotné stvoření. Posvátné texty o něm hovoří následujícím způsobem:

Celé toto hmotné stvoření [vesmírný projev, vesmír] pochází z těla Nejvyššího Pána a v době zničení do Něho opět vstupuje. Tento proces tvoření a ničení probíhá díky dýchání Mahá-Višnu, který je pouze úplnou částí Kršny. (*Śrīmad Bhāgavatam* IV,31,15)

Jinými slovy, Kršna jako Nejvyšší Osobnost Božství řídí vše; on stanovil pravidla, podle kterých nastává konec a zničení veškerého hmotného světa, a tím i celého našeho vesmíru. Proces jako takový je však svěřen pod přímou kontrolu Višnuovi (jakož i Brahmovi a Šivovi; *Śrīmad Bhāgavatam* II,10,43), který je popsán jako úplná část (expanze) Kršny. Vše je přitom závislé především na Kršnově energii, která existuje vždy. Prabhu-páda říká: „Celý vesmírný projev je třeba chápat jako expandovanou energii Nejvyššího Pána.“ (*Śrīmad Bhāgavatam* IV,31,16) Tím je řečeno, že vesmíry v potenci existují vlastně pořád, ale jsou buď projevené nebo neprojevené. Tento nečinný, neprojevený stav přitom přirovnává ke spánku. Zničení vesmíru tak vlastně způsobí jenom přeměnu stavu z činného do nečinného nebo neprojeveného, který však bude následně opět vystřídán. Cykly se podle tohoto systému neustále opakují, neboť Kršnova svrchovanost i energie stále trvá.

Nové tvoření a ničení jednotlivých planet i života na nich v jejich hmotné podobě je vnímáno jako nevyhnutelný stav, který se slučuje s přírodními zákony, jež ovládá Kršna. Cykly se neustále mechanicky opakují podle vůle Kršny a nikdo jiný než on je nemůže změnit. Lidské zásahy do této koncepce jsou prakticky vyloučené, v tomto systému je svrchovaným pánem Kršna a nikdo jiný. Místo člověka a Země je v této koncepci naprosto nicotné ve srovnání s velikostí celého vesmíru a jeho svrchovaného pána Kršny.

Oddaní Kršny

Jak bylo uvedeno výše na příkladu sakrálních textů, eschatologie či kosmologie je v hinduistické tradici poměrně podrobně pojednávána a oddaní Kršny ji tedy přejímají z výše uvedených sakrálních textů, které každý věřící v tomto hnutí studuje. Pro oddané Kršny je charakteristické cyklické pojetí času, které se zásadně liší od moderního či židokřesťanského pojetí lineárního.⁴⁶ Na základě této koncepce věří členové

46 Tímto zásadním rozdílem v pojetí času se podrobně zabýval Mircea Eliade (*Mýtus o věčném návratu...*).

hnutí Haré Kršna v neustálé opakování tvoření a ničení jednotlivých vesmírů, a tedy i Země.

K hnutí Haré Kršna se v České republice váží dva časopisy, které jsou, resp. byly v rámci tohoto hnutí vydávány – *Návrat k Bohu* a *Náma Hatta*.⁴⁷ Zajímavým zjištěním je, že na rozdíl od posvátných textů hnutí není v časopisech problematika kolektivní eschatologie vůbec zmiňována a v žádném případě netvoří hlavní téma žádného publikovaného článku ve sledovaných číslech.⁴⁸ Čtenář se tak o kolektivní eschatologii a zániku Země či některých planetárních systémů z časopisů nedozvídá prakticky nic a je v této věci odkázán pouze na sakrální texty, ve kterých je daná problematika naopak zmiňována na mnoha místech. Podobná situace, ovšem v menší míře, je v časopisech typická i pro eschatologii individuální, která rovněž není, s výjimkou tří článků věnovaných reinkarnaci v časopise *Návrat k bohu*, hlavním tématem žádného článku. Zmiňována je pouze okrajově v rámci některých článků, kde je připomínána skutečnost, že nesmrtnost je reálná, protože duchovní podstata je neměnná, a že ze stáří a smrti může lidi vyléčit duchovní činnost (služba Kršnovi a zpívání *Haré Kršna Mahámantry*).⁴⁹

Všichni dotázaní oddaní Kršny (6) jsou přesvědčeni, že Země zanikne a po čase bude opět stvořena. Podle jejich přesvědčení se tak uplatňuje cyklické pojetí času, což v praktické rovině znamená, že stvoření, udržování a ničení vesmíru se neustále střídá. Časové periody, ve kterých k tomuto střídání údajně dochází, jsou však z hlediska lidského života stráveného v jednom těle velice rozsáhlé. Všichni oddaní tak na otázku o zániku Země odpovídali s výslovným odkazem na „védy“, tedy posvátné a vysoce autoritativní texty vlastní tradice.⁵⁰

Pan Vít se vyjádřil následovně:

Na rozdíl od křesťanského pojetí času, které je lineární, védské pojetí času je cyklické ... je velké množství vesmírů, nejen ten náš, které vystupují z těla Mahá Višnu a zase do něho vstupují. Když on vydechne, tak ty vesmíry jsou stvořeny, a když on vdechne, tak ty vesmíry jsou zničeny. Takže existuje takový cyklus neustálého tvoření a ničení vesmíru. Tento náš vesmír trvá po dobu života pána Brahmy, Brahma je

47 Časopis *Návrat k Bohu* vyšel pouze ve třech číslech v roce 1990, ovšem ve velkých nákladech, takže distribuce a prodej čísla 2 a 3 pokračuje ještě dnes. Časopis *Náma Hatta* vychází šestkrát do roka.

48 Pro nedostupnost časopisů byla analyzována pouze následující čísla časopisu *Náma Hatta*: 2/4, 1995; 3/1, 1996; 4/2, 1997; 6/2, 1999; 6/3, 2000; 7/5, 2001; 8/1-6, 2002. Dále byla analyzována všechna čísla časopisu *Návrat k Bohu*, tj. 1-3, 1990.

49 Jedná se především o publikované přednášky, ať již Prabhupádovy nebo jiných duchovních mistrů (např. Suhotry).

50 Členové hnutí Haré Kršna používají termín „védy“ pro označení vlastních sakrálních textů: *Bhagavadgíta – taková, jaká je a Šrímad Bhágvatam*.

první stvořená bytost v tomto vesmíru a žije tak dlouho, jako tento vesmír. V okamžiku jeho smrti je celý tento vesmír zničen a vstupuje právě do těla Maháruši Átmanu. Takže určitě, tento hmotný svět, jako všechno hmotné, bude zničeno.

Z uvedené výpovědi je patrné, že oddaní Kršny si sami uvědomují odlišnost obou koncepcí, tedy lineárního a cyklického vnímání času. Sami se na základě vlastního rozhodnutí a přijetí autority posvátných textů přiklánějí ke koncepci cyklického času a věří, že stvoření a ničení světa se neustále opakují. Pan Vít poté ještě podrobně popisoval, jakým způsobem ke zničení dojde, přičemž opět bral jako nespornou autoritu posvátné texty. Rozlišil tak dva druhy zničení – částečné a úplné:

Na konci Brahmova dne dochází k částečným zničením a na konci jeho života dochází ke konečnému zničení, kdy prostě tam do toho vstupují další polobozi, jako je pán Šiva, který svým ohněm spálí veškeré planety tohoto vesmíru, a potom dojde k zaplavení. Ale to spekuluji, v tomhle tom bodě bych se musel podívat, jestli je nejdřív to zaplavení, nejdřív, myslím, je spálení...

Pro oddané jsou tedy zcela klíčovou autoritou posvátné texty, které zničení vesmíru a Země poměrně přesně líčí, a v této věci se představy věřících zcela jednoznačně opírají o tyto texty; jejich představy se tak v zásadě shodují s tím, co je v nich uvedeno. Pokud se vyskytly pochybnosti ohledně popisů přesného průběhu konce světa, bylo tomu tak především proto, že si respondenti nepamatovali zcela přesně konkrétní část textu pojednávající danou problematiku. Pokud ji znali, pak ji byli schopni prezentovat, a to jako danou a nepochybnou pravdu.

Vlastní názor respondentů se v otázce o konci světa prakticky neprojevoval, pouze jedna respondentka se v souvislosti s předpovědí konce světa zmínila také o argumentech ekologických. Byla to paní Věra, která uvedla, že kdyby neznala písma, tak by na základě současného dění ve světě, konkrétně z výroby ničivých zbraní a z přírodních katastrof, usuzovala, že „si oráme pole pro to, abychom tuhle civilizaci totálně zničili“. Protože však zná „písma“, věří tomu, co se v nich říká, tedy že „opravdu přijde to zničení“, ale také tomu, že

potom přijde další věk ... jogy se střídají, od té nejlepší, kdy tady všechno vzkvétá, prosperuje ... a zase to bude postupně degradovat. Proto se říká, že vlastně hmota jako taková je nezničitelná, ano, akorát přechází do jiných podob anebo je neprojevená.

Tato respondentka by tedy na základě současných okolností usuzovala na budoucí zánik světa, protože však uznává autoritu zjevených písem, je přesvědčena o tom, že po zániku bude následovat nové stvoření, ve kterém bude svět či vesmír pokračovat. V její výpovědi je dále obsaženo

přesvědčení o postupné degradaci stavu světa, kdy na počátku je tzv. zlatý věk,⁵¹ tedy stav kvalitativně nejlepší a ten postupně upadá, až je nutné ho zničit a opět obnovit v jeho nejlepším stavu, což se neustále opakuje. Podobně se s odkazem na „védy“ vyjádřili o své víře v opakování zničení a stvoření vesmíru i všichni další respondenti z řad oddávných Kršny.

Závěr

Představy o zániku Země mezi současnými věřícími se ukázaly být problémem, který většina věřících vnímala jako poměrně aktuální. Bylo tomu tak zřejmě i proto, že zkoumaná problematika byla zúžena z obecnější vize světa nebo kosmu na užší a konkrétnější vymezení Země. V dnešní době se o Zemi jako planetě a jejím možném zániku poměrně často hovoří i v sekulárním prostředí, a to v souvislosti se zhoršováním životního prostředí a ekologickým hnutím, které se proti tomuto procesu snaží bojovat. Respondenti tak nepovažovali otázku na představu o zániku Země za nijak zvláštní a většinou ji byli schopni bez větších problémů zodpovědět. Zatímco v sakrálních textech, jak křesťanských, tak i „hinduistických“, je problematika zániku Země či světa řešena poměrně často, periodicky vydávané časopisy jednotlivých církví a náboženských hnutí se v letech 1999-2002⁵² univerzální eschatologií většinou příliš nezabývaly. To platí téměř absolutně především pro časopisy hnutí Haré Kršna – *Návrat k Bohu* a *Náma Hatta*, dále pro katolický časopis *Magazín AD* a do značné míry i pro protestantské časopisy *Bratrstvo* a *Český bratr*, kde byla univerzální eschatologie v několika článcích jen velmi okrajově zmíněna v souvislosti s eschatologií individuální. O něco více prostoru bylo věnováno pojednáním o zániku světa a *Janově Apokalypse* v *Katolickém týdeníku* a jeho příloze *Perspektivy*. Výrazně nejčastěji však byla univerzální eschatologie zmiňována v časopise *Strážná věž*, který hraje ústřední roli v běžné dogmatice Svědků Jehovových. Dokonce ani v roce 1999, tedy v posledním roce milénia, se ve sledovaných náboženských časopisech neprojevil žádný výrazný nárůst článků věnovaných univerzálně-eschatologickým tématům. Články na toto téma se objevily pouze v periodikách Svědků Jehovových, a to jenom proto, aby možný zánik Země s příchodem data 1.1. 2000 vyvrátily.

Při hledání souvislostí mezi jednotlivými náboženskými texty a výpověďmi respondentů se ukázalo, že existuje poměrně významný vztah

51 Neboli *illud tempus* popisovaný Mirceou Eliadem (*Mýtus o věčném návratu...*).

52 A v roce 1990, kdy vycházel časopis *Návrat k bohu*.

mezi texty dvou menších náboženských skupin a představami jejich stoupenců. Konkrétně bylo zjištěno, že výpovědi svědků Jehovových ohledně možnosti zániku Země se prakticky shodují s oficiální dogmatikou této náboženské společnosti, která je prezentována v časopise *Strážná věž*. Svědkové Jehovovi jsou tak přesvědčeni, že Země nezanikne, ale po Božím zásahu, který odstraní ničemné, zde bude nastolen původní ráj. Respondenti se přitom poměrně často odvolávali na původní biblický text a citovali pasáže, které podle nich o proklamovaném vývoji vypovídají. Na rozdíl od toho zakládali oddaní Kršny své představy, které se rovněž prakticky shodovaly s oficiálním učením náboženského hnutí Haré Kršna, přímo na sakrálních textech. Přispěl k tomu nepochybně i fakt, že daná problematika nebyla v periodicky vydávaných časopisech prakticky vůbec zastoupena. Oddaní Kršny tak jednoznačně poukazovali na cyklický charakter trvání hmotné Země a na skutečnost, že Země bude nepochybně zničena, ale opětovně obnovena. Tento cyklus se podle nich neustále opakuje, ovšem ve značně velkých časových periodách, než aby mohl být vnímán z hlediska jednoho lidského života. Výpovědi jednotlivých věřících se v každé z těchto dvou skupin vzájemně shodovaly či vykazovaly malou míru divergence. Lišily se ponejvíce pouze v rozsahu a míře podrobností, v jakém byly prezentovány. Základní koncepce – víra v trvání Země a rajských poměrů na ní u svědků Jehovových a přesvědčení o neustálém opakování zničení a stvoření Země i dalších planet u oddaných Kršny – byla u všech příslušníků konkrétní skupiny shodná.

Naproti tomu se již méně shodovaly výpovědi respondentů náležejících ke dvěma dalším skupinám, tedy katolické a protestantské. I zde se respondenti v zásadě shodli v nejobecnějším postoji, všichni se v zásadě přikláněli k představě, že Země zanikne (výjimku tvořily dvě respondentky, které se nedokázaly přiklonit k žádné z možností, tedy ani k zániku, ani k trvání Země). Mezi katolíky se přitom pouze jedna respondentka odvolávala přímo na možný příchod Ježíše a posledního soudu, zatímco ostatní katolíci poukazovali především na lidské chování a ničení Země, tedy v zásadě používali ekologické argumenty. Naproti tomu se v představách oslovených protestantů objevil poukaz na biblická tvrzení i přesvědčení o nedefinitivnosti zániku Země o něco častěji (zmínili ho 3 respondenti). Méně často v porovnání s katolíky zmiňovali protestanti následky lidského chování a ekologické argumenty pro zánik Země. Dva protestanti navíc uvedli pro doložení svých domněnek o zániku Země argumenty vycházející z moderní astronomie (sice zcela protikladné, nicméně oba vedoucí k zániku Země).

Důležitý je poznatek o významu ekologického hnutí a jeho argumentů v souvislosti s utváření představ současných věřících o zániku Země.⁵³ Ekologie je disciplínou, která patří do sekulárního moderního či postmoderního prostředí a v původních tradičních společnostech a náboženstvích nehraje prakticky žádnou roli. Zmínky jednotlivých respondentů o ekologicky významných skutečnostech v souvislosti se zánikem Země, respektive jejich absence, lze vnímat jako důležité a nikoli pouze nahodilé ukazatele. Nejčastěji na okolnosti ničení Země člověkem upozorňovali respondenti z řad katolíků, kde se rovněž nejméně často objevovaly odkazy na údaje ohledně zániku Země uvedené v sakrální textu – Bibli. Méně často zmiňovali ekologické souvislosti a postupné ničení Země příslušníci ČCE, kde se namísto ekologie objevily i argumenty jiné moderní vědy – astronomie.

Naproti tomu byla poměrně významná nižší četnost odvolávání se na „sekulární“ ekologické argumenty u svědků Jehovových a oddaných Kršny. Tu lze vysvětlit u příslušníků každé ze skupin odlišně. U svědků Jehovových tomu tak bylo nepochybně proto, že jejich snahou bylo primárně prokázat vlastní přesvědčení o tom, že Země nezanikne, ale bude trvat na věky, jakož i pestrý a mírumilovný život na ní. V důsledku tohoto tvrzení se respondenti samozřejmě neuchylovali k líčení současných ekologických problémů, nýbrž poukazovali s odkazem na biblická proroctví k budoucí radostné vyhlídce života na „rajské zemi“. Absence bližších poukazů na ekologii v souvislosti se zánikem Země se u stoupenců hnutí Haré Kršna, v jehož učení se poměrně často ekologické prvky objevují,⁵⁴ může na první pohled zdát překvapivá a poněkud v nesouladu s oficiální dogmatikou celého hnutí. Tento nesoulad však zmizí, vezmeme-li v úvahu kosmologickou koncepci tohoto hnutí, z níž aktéři při zodpovídání otázky o zániku Země vycházeli. Jedná se o neustále se opakující a předem daný cyklus tvoření, udržování a ničení, který řídí Kršna jako nejvyšší osobnost Božství, a je to tedy on, který ho může případně ovlivňovat. Z tohoto hlediska je tedy zcela irelevantní vědomé chování člověka, který by se pokoušel tento cyklus změnit. Země na konci dne Brahmy, jakož i na konci života Brahmy, zanikne a žádné ekologické hnutí ani chování člověka nemůže tento proces zvrátit. Ekologické argumenty, které se jinak v hnutí Haré

53 Rozdílnost mezi sekulární perspektivou a perspektivou křesťanskou při pohledu na přírodní katastrofy pojednal z křesťanských pozic David C. Toole, „Divine Ecology and the Apocalypse“, *Theology Today* 55/4, 1999, 547-561.

54 Podrobněji viz Dušan Lužný, „Sociálně-ekologické prvky v hnutí Haré Kršna“, *Religio* 7/2, 1999, 189-202. Vlastní text hnutí viz Michael A. Cremona – Mukunda Gósvámí, *Božská příroda: Duchovní pohled na krizi životního prostředí*, The Bhaktivedanta Book Trust International 2001.

Kršna objevují, jsou v souvislosti s možným ovlivněním zániku Země zcela nedůležité. To je zřejmě také důvod, proč je zmínila pouze jedna respondentka, a to pouze jako poukaz na zdánlivý stav světa.⁵⁵

Výsledky výzkumu ukázaly, že příslušníci dvou menších a výrazněji misijně orientovaných náboženských skupin (svědkové Jehovovi a oddaní Kršny) jsou při formování svých představ o možném zániku Země ovlivňováni především konkrétním učením náboženské skupiny, ke které se hlásí. Naproti tomu se u příslušníků větších a tradičních církví (katolíků a protestantů ČCE) více do celkových představ o možnosti zániku Země promítají i moderní sekulární argumenty ekologického hnutí a případně i poznatků astronomie. Poukazy na náboženské argumenty v podobě odvolávání se na biblické předpovědi uvedla pouze jedna katolička a tři protestanti. Celkově byli zkoumaní věřící častěji přesvědčeni o tom, že zánik Země (pokud ho vůbec připustili) nebude konečným stavem, ale bude po něm následovat nějaká obnova. Tuto skutečnost přitom jednoznačně vnímají oddaní Kršny, dále se o ní zmínila polovina protestantů a jeden katolík. Svědkové Jehovovi možnost totálního zániku země vůbec nepřipouštějí, ale očekávají zničení stávajícího systému věcí a nastolení nového a věčného rajskeho života na Zemi. Nikdo z dotázaných se zániku Země nijak výrazně neobával, což souvisí se skutečností, že většina dotázaných, která příchod zániku Země připustila, ho vnímala jako časově velmi vzdálený. Navíc věřícím náboženské interpretace poskytují jistou oporu, jelikož i když připouštějí ničení nebo i případný zánik Země, vysvětlují ho jako přirozené a v zásadě pozitivní dění vedoucí k žádoucí obnově. V oficiální dogmatice žádné ze zkoumaných náboženských skupin se nehovoří o konečném a definitivním zániku. Naopak, v křesťanském prostředí je apokalypsa nadějí pro nový a lepší svět; podobně jako pro oddané Kršny, kdy po kvalitativně nejhorším věku nazývaném *kali-juga*, který bude ukončen zničením, přijde výrazně kvalitnější *satja-juga*.

55 Paní Věra se zmínila o ekologických katastrofách jako o možných znameních blížícího se zániku Země, přičemž jejich závažnost odmítla s odvoláním se na „písma“ a skutečnost, že po zničení přijde nové stvoření a tak se to bude neustále střídat. Konečný a definitivní zánik Země tedy rozhodně popřela.

SUMMARY

General Eschatology from the Point of View of Contemporary Czech Believers

While individual eschatology deals with the ultimate things of the individual person, one's death and possible afterlife, general or collective/cosmic eschatology deals with transformation or the end of entire present world, hand in hand with collective end (or transformation) of all human beings. The article is concerned with attitudes towards general eschatology, concepts about possible extinction of life on Earth and devastation of the whole planet. The main attention is given to the concepts of individual respondents which were gained from semi-structural interviews during field research in 2003-2004. Field research took place in four religious groups in Prague – parishes or religious societies – Roman Catholic Church, Protestant Church of Czech Brethren, Religious society of Jehovah's Witnesses and ISKCON (International Society for Krishna Consciousness). Apart of that the author briefly mentions the main concepts of general eschatology as they are presented in Christian and Hare Krishna sacred texts, as well as presentation of cosmic eschatology or absence of it in contemporary periodicals issued for members of concrete religious groups.

Although there are many different views to general eschatology, the proposed study has found out that religious view seems to be the most important one for contemporary believers, however is closely followed by the ecological view. Among Jehovah's Witnesses and Hare Krishna devotees religious views and concepts were found based precisely on the theology of the concrete church or religious society to which they belonged to. Moreover, the inter-group diversity among the ideas of the believers of these two groups was very low. The strongest role in forming the concepts of believers about cosmic eschatology was found in official theology presented to Jehovah's Witnesses in their periodical the *Watchtower* and for Hare Krishna devotees in their sacred texts written by Prabhupada. On the other hand, the concepts of questioned Catholics and Protestants were not so often based on theology of the church, and "secular" ecological arguments were mentioned more often. Beside of that, diversity among the views of participants of these two groups was higher, especially among Catholics. Protestants based their views more often on the Bible comparing to Catholics, while Catholics mentioned more often the "secular" ecological point of view to the problem. Majority of the respondents believed in some kind of the end of life on Earth and the end of Earth, but at the same time, all questioned Jehovah's Witnesses and Hare Krishna devotees believed in the new Earth. While no more than half of Protestants and only one Catholic have mentioned the possible future creation of new Earth in relation to their ideas about the annihilation of the world.

Fakulta humanitních studií
Univerzita Karlova v Praze
U Kříže 10
158 00 Praha 5

OLGA NEŠPOROVÁ
e-mail: nespo@post.cz

Buddhistická eschatologie

Šambhalský mýtus

LUBOŠ BĚLKA

Čtvrtý svazek ediční řady „Proměny náboženství“ vydávané péčí Ústavu religionistiky FF MU v Brně.

Autorem je docentem Ústavu religionistiky FF MU v Brně. Těžiště jeho badatelské a pedagogické činnosti spadá do oblasti studia buddhismu v Burjatsku, Mongolsku a Tibetu.

Šambhalský mýtus představuje jednu z tradičních forem tibetské buddhistické eschatologie. Mýtus samotný, jakož i rozmanitá výtvarná zobrazení s ním spojená, vyvolal v euroamerickém prostředí od 18. století dodnes velký zájem jak akademických badatelů, tak západních buddhistů, mystiků, tibetofilů atp.

Kniha se zabývá šambhalským mýtem a jeho zobrazeními. Náležitou pozornost věnuje také jeho recepci a svébytnému přetváření na Západě. Kromě Tibetu byla Šambhala neobyčejně populární i v dalších oblastech rozšíření tibetského buddhismu, jako je například Mongolsko a Burjatsko. Šambhalský mýtus zde v průběhu 20. století prodělával vlastní, na Tibetu nezávislý vývoj, politicky se aktualizoval, a to zejména ve dvacátých a třicátých letech.

- Masarykova univerzita
- Brno 2004
- 172 stran
- ISBN 80-210-3491-2

Doporučená cena: 98,- Kč

Objednávky na adrese:

Ústav religionistiky FF MU, Arna Nováka 1, 602 00 Brno

